
ՊԱՏՄԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՄԻՋԱՐԱԲԱԿԱՆ ՏԱՐԱՁԱՅՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ԻՐԱՔՅԱՆ (2003 թ.) ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ՇՈՒՐՁ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ

Նպատակ է դրվել ուսումնասիրելու արաբական միասնության շուրջ խնդիրները 2003 թ. ԱՄՆ-ի՝ Իրաք ներխուժման ինչպես նախօրեին և ընթացքում, այնպես էլ պատերազմի ավարտից հետո: Վերլուծության է ենթարկվել Մերձավոր Արևելքի ազդեցիկ արաբական երկրների վերաբերմունքն իրաքյան ճգնաժամին: Սիրիայի, Հորդանանի, Սաուդյան Արաբիայի, Եգիպտոսի և մյուս արաբական երկրների միջև առկա էին խոր հակասություններ պատերազմին արաբական մասնակցության շուրջ: Ամփոփ ուսումնասիրվել է նաև Արաբական պետությունների լիգայի ակտիվությունը տվյալ ժամանակահատվածում: Հատուկ ուշադրության է արժանացել նաև Իրանի մասնակցությունը պատերազմին: 2003թ. իրաքյան պատերազմը խախտեց տարածաշրջանում ուժերի հավասարակշռությունը, ու Մերձավոր Արևելքում ռազմաքաղաքական նոր իրավիճակ ստեղծվեց:

Բանալի բաներ – միջարաբական տարածայնություններ, Սադդամ Հուսեյն, Մերձավոր Արևելք, հակաիրաքյան կոալիցիա, Հոսնի Մուբարաք, Ֆահի թագավոր, Աբդուլլահ 2-րդ, Բաշար Ասադ, շեյխ Ջալեդ, միասնության բացակայություն, ուժերի հավասարակշռության խախտում:

Հոդվածի նպատակն է վերլուծել 2003 թ. պատերազմին նախորդող ու հաջորդող ժամանակաշրջանում արաբական աշխարհում տիրող իրավիճակը և բացահայտել արաբական երկրների միջև համագործակցության տապալման պատճառները:

2002 թ. նոյեմբերին Իրաքի նախագահ Սադդամ Հուսեյնը հարցազրույց տվեց իր վաղեմի ընկեր, AI-Սեսու ամսագրի թղթակից, եգիպտացի Սայիդ Նասսարին: Նա նշեց, որ Բաղդադից հետո հերթը կհասնի նաև Դամասկոսին ու Կահիրեին, և որ ԱՄՆ-ը գործում է Իսրայելի շահերից ելնելով: Ըստ Սադդամ Հուսեյնի՝ Սաուդյան Արաբիային վիճակված է մասնատվել, Մերձա-

վոր Արևելքում չի լինի տարածքով ավելի մեծ պետություն, քան Իսրայելը, իսկ արաբական երկրների նավթը կվերահսկվի ամբողջությամբ ԱՄՆ-ի կողմից: «Իրաքն, ըստ էության, միայնակ է պայքարում այս ծրագրերի դեմ, քանի որ մյուս արաբական երկրները դեռևս չեն հասկանում սպառնալիքը: ԱՄՆ-ի ու Իսրայելի համար բոլոր արաբները նույնն են: Ինչն այսօր ծրագրվում և տեղի է ունենում մեզ հետ, վաղը կծրագրվի ու տեղի կունենա նաև մյուս արաբական երկրների դեմ», - նշեց Սադդամ Հուսեյնը¹:

Ամերիկյան պաշտոնական օղակները տեղեկացրին Իսրայելին, Թուրքիային ու դաշնակից արաբական վարչակարգերին, որ ռազմական գործողությունները կսահմանափակվեն միայն Սադդամ Հուսեյնի վարչակարգի տապալումով²:

2003 թ. մարտին ԱՄՆ-ի նախաձեռնությամբ ձևավորված կոալիցիոն ուժերը մտան Իրաք: ԱՄՆ-ի կողմից հրապարակված 48 դաշնակից երկրների ցանկում էր նաև Քուվեյթը: Մինչև պատերազմը Իրաքի նկատմամբ կիրառվող տնտեսական պատժամիջոցներից մեծապես օգտվում էին հենց Քուվեյթն ու Սաուդյան Արաբիան³:

Ապրիլ ամսին Սադդամ Հուսեյնը արդեն պարտություն կրեց: Հատուկ նշվեց իրաքյան ուժերի ոչ մարտունակ լինելը: Իրաքյան զինվորները մասսայաբար գերի էին հանձնվում⁴: 2003 թ. պատերազմը բացառություն չկազմեց արաբական միասնության առումով: Տեղի ունեցավ սկզբունքների, շահերի ու հետաքրքրությունների անհամաձայնություն:

Մի շարք հեղինակներ նշում են, որ դեռևս մինչև պատերազմի սկսվելը Եգիպտոսը պատրաստ էր միանալու Իրաքին Իսրայելի դեմ ծավալված պայքարում: Այդ իսկ պատճառով Եգիպտոսում 2002 թ. վերջին սկսվեցին «Թահիրի» («ազատագրում») զինավարժությունները: Նմանատիպ զինավարժություններ տեղի էին ունեցել նաև մինչև 1973 թ. Յոմ Կիպուրի պատերազմը:

¹ **Yossef Bodansky**, The Secret History of The Iraq War, USA, 2004, 570 pages, pp. 78-80.

² Նույն տեղում, p. 39:

³ Ахмед Али Нур Сахаб. Война в Ираке: Основные причины и предпосылки. Ученые записки УО «ВГУ им. П.М.Машерова» Том 9. 210. стр 119-125. էջ 122

Youssef Bassil, The 2003 Iraq War: Operations, Causes and Consequences, Beirut, Lebanon, (JHSS), IOSR Journal of Humanities and Social Science, Volume 4, Issue 5 (Nov. - Dec. 2012), PP 29-47 Connie Veillette, "CRS Report for Congress", 10 February 2005.

⁴ **Նիկոլայ Հովհաննիսյան**, Արաբական երկրների պատմություն, 3-րդ հատոր, Երևան, 839 էջ, էջ 547:

Yossef Bodansky. նշվ. աշխ., էջ 46:

Այդ զինավարժությունների նպատակն էր ստուգել եգիպտական բանակի ռազմական պատրաստվածության աստիճանը: Զորավարժությունների անմիջական ղեկավարն էր Եգիպտոսի պաշտպանության նախարար Մուհամմեդ Հուսեյն Տանտաուին⁵: ԱՄՆ-ը ևս ակնկալում էր Եգիպտոսի աջակցությունն Իրաքի դեմ հնարավոր պատերազմում: Դա պայմանավորված էր Մուբարաքին տրամադրվող միլիարդավոր ամերիկյան դոլլարներով⁶:

Դժվար իրավիճակում հայտնվեց նաև Սաուդյան Արաբիայի թագավոր Ֆահդը: 2002 թ. ամռանը երկրի ներսում իրավիճակը սրվեց այն աստիճան, որ Ֆահդը ապաստան գտավ Ժնևում: Ֆահդ թագավորը փորձեց իսլամիստներին իր կողմը գրավել՝ խիստ հակաամերիկյան դիրքորոշում որդեգրելով: Նա Ժնևում հանդիպեց Եգիպտոսի նախագահ Մուբարաքին ու ԱՄԷ-ի նախագահ շեյխ Ջայեդ բին Սուլթան ալ-Նահայանին: Հանդիպումից հետո Մուբարաքը տեղեկացրեց ամերիկյան կողմին, որ չի պատրաստվում վերջինիս որևէ ռազմական օժանդակություն ցուցաբերել Սադդամ Հուսեյնի դեմ պատերազմում⁷:

ԱՄԷ-ի նախագահ շեյխ Ջայեդը հետագայում հայտարարեց, որ իրենք ամեն կերպ փորձել են կանխել պատերազմը, սակայն իրաքյան կառավարությունն ուշադրություն չի դարձրել հորդորներին: ԱՄԷ-ն նաև խորհուրդ է տվել Սադդամ Հուսեյնին ինքնակամ հրաժարական տալ: Այդպիսով, ըստ ԱՄԷ-ի իշխանությունների, հնարավոր կլիներ խուսափել վերջին երկու տասնամյակում արդեն իսկ երրորդ պատերազմից⁸:

Մուբարաքն ամեն կերպ փորձեց թույլ չտալ ամերիկամետ վարչակարգի հաստատում Իրաքում: Ամերիկամետ Իրաքը կարող էր լրջորեն խախտել ուժերի հարաբերակցությունը տարածաշրջանում: Ամերիկյան զեներալ Թոմմի Ֆրենչըը նույնիսկ այցելեց Կահիրե՝ իրաքյան պատերազմում Եգիպտոսի մասնակցության հարցը քննարկելու համար: Եգիպտոսը 2002 թ. նոյեմբերին հրաժարվեց ԱՄՆ-ին հատուկ իրավունքներ շնորհելուց Սուեզի ջրանցքով ռազմական նավեր փոխադրելու հարցում: Այդպիսով, Եգիպտոսն ազդական

⁵ Նույն տեղում, էջ 37, 38:

⁶ [http://www.cfr.org/egypt/strengthening-us-egyptian-relationship-cfr-paper/p8666\(20/01/2017\)](http://www.cfr.org/egypt/strengthening-us-egyptian-relationship-cfr-paper/p8666(20/01/2017))

⁷ **Yossef Bodansky**, նշվ. աշխ., p. 20-22.

⁸ United Arab Emirates Yearbook 2004, Abu Dhabi, 319 pages, p. 68.

ուղարկեց արաբական երկրներին, որ չի պատրաստվում մասնակցել Իրաքի դեմ պատերազմին⁹:

Սաուդյան Արաբիայի ղեկավարությունը ևս ակտիվ մասնակցություն չունեցավ Իրաքի դեմ պատերազմում: Դա հիմնականում պայմանավորվեց երկրում արմատական իսլամիստական տրամադրությունների ակտիվացմամբ: Բացի դրանից, Սաուդյան Արաբիայի արքայական դինաստիան վախենում էր մեկ այլ արաբական երկրի վարչակարգի տապալմանը մասնակցելուց, քանի որ այն կարող էր «դոմինոյի էֆեկտ» ունենալ: Ֆահի թագավորն անհանգստացած էր նաև ամերիկամետ Իրաքի ստեղծման գաղափարից: Այդպիսով, կրնններ Սաուդյան Արաբիայի կարևորությունը Վաշինգթոնում: Սաուդյան Արաբիայի արքայազն Աբդալլահը կողմնակից էր ԱՄՆ-ին հակառակվելուն: Ներպետական իրավիճակը կրկին սրվեց, և Ֆահի թագավորը տեղափոխվեց այս անգամ Մարբեյլա: Նա չէր կարողանում վերջնական որոշում ընդունել՝ թույլատրել՝ ԱՄՆ-ին օգտվել իր տարածքից Իրաքի դեմ հարձակվելու համար, թե՞ ոչ: Երկրի բնակչությունը կտրականապես դեմ էր որևէ արաբական երկրի դեմ գործելուն՝ ի շահ Արևմուտքի: Հոկտեմբերին կրկին պայթյուններ հնչեցին Էլ-Ռիադում: Սաուդյան Արաբիայի վերնախավն ահաբեկված էր իսլամիստների կողմից: Նոյեմբերի 16-ին Էլ-Ռիադի Ալ-Շաֆաա արվարձանում բախումներ տեղի ունեցան կառավարական ուժերի ու արմատականների միջև¹⁰:

1999 թ. Հորդանանի գահին բարձրացած Աբդուլլահ 2-րդը ևս հայտարարեց Իրաքի դեմ պատերազմին չմասնակցելու մասին: Սակայն մամուլում լուրեր շրջանառվեցին, թե, պաշտոնապես Իրաքի դեմ զինված հարձակմանը դեմ արտահայտվելով, վարչակարգը գաղտնի բանակցություններ է վարել հարձակումն իր տարածքից իրականացնելու շուրջ: Ի վերջո Հորդանանը չմիացավ կռիվի հային, սակայն պատերազմի ընթացքում Հորդանանն ակտիվորեն դաշնակցեց ԱՄՆ-ի ու Իսրայելի հետ: Հորդանանյան Ռուշաիդ բնակավայրից պարբերաբար նորանոր ուժեր էին հասնում Արևմտյան Իրաք¹¹: Դա հիմնականում պայմանավորվեց ԱՄՆ-ի, ինչպես նաև Սաուդյան Արաբիայի ու

⁹ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., p. 61, 62.

¹⁰ Նույն տեղում, p. 62-64.

¹¹ Նույն տեղում, p. 55-60.

The Guardian, 10 July 2002, <https://www.theguardian.com/international> (03/01/2017)

Curtis R. Ryan, “Jordan First”: Jordan’s Inter-Arab Relations and Foreign Policy under King Abdullah 2nd, Institute of Arab studies, 2004 pp. 55.

Ծոցի մյուս նավթով հարուստ արաբական պետությունների հետ Հորդանանի ունեցած հարաբերություններով: Ինչպես պետությունների մեծ մասի, այնպես էլ Հորդանանի տնտեսությունը հիմնված էր նավթի վրա: Նավթը Հորդանանի տնտեսության թիվ մեկ հիմնախնդիրն էր: Մինչև 2003 թ. պատերազմը Հորդանան եկող նավթն ամբողջությամբ Իրաքից էր գալիս: Այնուամենայնիվ, հորդանանա-իրաքյան հարաբերությունները չէին հիմնվում միայն նավթի վրա: Նավթը խթան հանդիսացավ բազմակողմ հարաբերությունների զարգացման համար: Իրաքն ապահովում էր Հորդանանի նավթի ողջ պաշարը 100 տոկոսով: Սակայն հատկանշական է, որ ամբողջ մատակարարվող նավթի կեսն անվճար էր տրամադրվում, իսկ մյուս կեսը սովորաբար կես գնով: Այս իսկ պատճառով 2003 թ. Հորդանանը մտահոգված էր. արդյոք կհայտնվի՞ որևէ այլ պետություն, ով կհամաձայնի նման պայմաններով նավթ մատակարարել: Հենց այդ դրդապատճառներից ելնելով՝ Հորդանանը սկսեց հարաբերություններ վերականգնել «նավթային թագավորությունների»՝ Ծոցի արաբական երկրների հետ¹²:

Հարաբերությունները ԱՄՆ-ի և Հորդանանի միջև այնքան էին ջերմացել 1990-ականների վերջին 2000-ականների սկզբին, որ ԱՄՆ-ի Կոնգրեսը կողմ քվեարկեց երկու երկրների միջև ազատ առևտրի պայմանագրին: Դա դարձավ ԱՄՆ-ի առաջին նմանատիպ պայմանագիրն արաբական երկրի հետ: Մեծացավ նաև ԱՄՆ-ից եկող վարկի չափը՝ Հորդանանը դարձնելով ԱՄՆ-ից ամենամեծ վարկ ստացող չորրորդ երկիրը (Իսրայելից, Եգիպտոսից և Կոլումբիայից հետո)¹³: ԱՄՆ-ը նաև սկսել էր ֆինանսավորել ամերիկա-հորդանանյան համատեղ զինավարժությունները հորդանանա-իրաքյան սահմանին գտնվող Ռոշաիդ բնակավայրում 2002 թ. սեպտեմբերից: Շուրջ 4.000 ամերիկյան զինվորականներ ժամանեցին Հորդանան¹⁴:

Ե՛վ ամերիկացիները, և՛ Սադդամ Հուսեյնը վստահ էին, որ Հորդանանն

¹² **Kamel S. Abu Jaber**, “Jordan and the Gulf War” in Tareq Y. Ismael and Jaqueline S. Ismael, “The Gulf War and the New World Order” (Gainesville, Florida: University Press of Florida, 1994), pp. 366-382.

Mustafa B. Hamarneh, “Jordan Responds to the Gulf Crisis” in Phyllis Bennis and Michel Moushabeck, eds., “Beyond the Storm: A Gulf Crisis Reader” (Edinburgh: Canongate, 1992) pp.228-240.

Barbara Nimri Aziz, “Iraq and Jordan – A Partnership Restored”, Middle East International, 2 May 1997, pp. 18, 19.

¹³ **Curtis R. Ryan**, նշվ. աշխ., p. 54.

¹⁴ Նույն տեղում, էջ 33:

աջակցություն կցուցաբերի իրենց, սակայն Հորդանանը, այնուամենայնիվ, հավատարիմ մնաց իր պետական գաղափարախոսությանը՝ «Առաջնահերթ Հորդանանի պետական շահը»¹⁵:

Մի շարք աղբյուրների համաձայն՝ Սադդամ Հուսեյնի որդուն՝ Քուսային, հրահանգ էր տրված նախապատրաստելու Սիրիայի ու Հորդանանի տարածքով ներխուժումը դեպի Իսրայել: Քուսային համոզված էր, որ Հորդանանում հաստատված պաղեստինցիները ոտքի կկանգնեն ու կմասնակցեն ռազմական գործողություններին նույնիսկ Հորդանանի թագավորի սպառնալիքների դեպքում: Վերջինիս անկայուն պահվածքի արդյունքում չէր բացառվում նաև Հորդանանում իշխանափոխությունը¹⁶:

Իրաքյան պաշտոնատար անձանց տեղեկություններով Աբու-Քարմին՝ Սադդամ Հուսեյնի մտերիմն ու անձնական խորհրդականը, պատասխանատու էր Քուվեյթի, Կատարի ու Հորդանանի դեմ հնարավոր հարձակման համար: Սադդամ Հուսեյնը նրան լիազորել էր ցանկացած տեսակի զենք, նույնիսկ զանգվածային ոչնչացման, կիրառել վերը նշված արաբական երկրների նկատմամբ, եթե ԱՄՆ-ը շարունակեր հարձակումներ գործել նրանց տարածքից¹⁷:

2003թ. պատերազմի արդյունքում Սիրիան վերջնականապես հակադրվեց ԱՄՆ-ին և որպես այլընտրանք սկսեց համագործակցել Ռուսաստանի ու Չինաստանի հետ¹⁸: Սիրիան, Եմենը և մի շարք հյուսիսաֆրիկյան արաբական երկրներ ձեռնամուխ եղան Իրաքին զենք մատակարարելուն: Մասնավորապես Սիրիայի պաշտպանության նախարար Մուսթաֆա Թլասսի որդին՝ Ֆիրասը, համակարգեց սիրիական գործակալների ծավալած գործունեությունը Արևմտյան Եվրոպայում: Գործակալների նպատակն էր զենք հայթայթել արևմտաեվրոպական երկրների սև շուկաներում¹⁹: Հենց նույն Ֆիրասը նաև ակտիվ մասնակցություն ունեցավ պատերազմի ընթացքում իրաքյան նավթի գաղտնի վաճառքի գործում: Այդպիսով, Իրաքին ֆինանսական հնարավորություն տրվեց վճարելու մատակարարվող զինամթերքի դիմաց: Նավթի գաղտնի իրացումից ձեռք բերված եկամուտները բաժանվեցին Սիրիայի նախագահ

¹⁵ Curtis R. Ryan, նշվ. աշխ., p. 53.

¹⁶ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., p. 73.

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 78:

¹⁸ Frederic Wehrey, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, Robert A. Guffey. The Iraq Effect. The Middle East after the Iraq War. USA. 2010. 187pages. p. 73

¹⁹ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., p. 22.

Բաշար Ասադի, իր եղբոր՝ Մահերի ու խորթ եղբոր՝ Ասսաֆ Շաուքաթի միջև²⁰։ Սադդամ Հուսեյնին ցուցաբերվող սիրիական օգնությունը որոշ հեղինակներ կապում են դեռևս 1990-ականներից վերջինիս որդիներ Ուդայի ու Քուսայի հետ Բաշար Ասադի ունեցած սերտ ընկերական հարաբերություններով²¹։

Պատերազմի նախօրեին և ընթացքում տեղի են ունենում մի շարք հանդիպումներ Սիրիայի ու Իրանի պաշտոնյաների միջև։ Իրանի ու Սիրիայի պաշտոնատար անձինք նաև հանդիպումներ ունեցան Հեզբոլլահի առաջնորդ շեյխ Հասսան Նասրալլահի ու Պաղեստինի իսլամական ջիհադի ղեկավար Ռամադան Շալահի հետ։ Հանդիպումներում հստակեցվում էր համատեղ գործողությունների պլանը՝ Իրաքի դեմ ամերիկյան հարձակման դեպքում²²։

Ըստ մի շարք հեղինակների՝ Սադդամ Հուսեյնը տեղափոխել է զանգվածային ոչնչացման զենքերը Սիրիայի տարածք։ Իսրայելական հետախուզության տվյալներով Սադդամը պատրաստվում էր միջուկային զենք տրամադրել նաև պաղեստինցիներին՝ Իսրայելի դեմ օգտագործելու համար²³։ Քադդաֆին հետագայում տեղեկացրեց, որ Լիբիան ևս 1990-ականներին իր տարածքում է թաքցրել իրաքյան զանգվածային ոչնչացման զենքերը։ Սակայն հայտնի ռուս դիվանագետ Ե. Պրիմակովը մեջ է բերում հատվածներ Սադդամ Հուսեյնի հարցաքննությունից։ Դրանում վերջինս նշում է, որ ոչ մի զանգվածային ոչնչացման զենք չի ունեցել, և որ դա ուղղակի խաղ էր՝ Իրանին վախեցնելու համար²⁴։

Սիրիայում ու Իրանում հասկանում էին, որ հնարավոր ռազմական գործողություններում Իսրայելի ներգրավվածությունը կդրդի նույնիսկ Եգիպտոսին ու Սաուդյան Արաբիային (տեղի տալով բնակչության տրամադրություններին) միջամտել պատերազմին։ Այդ իսկ պատճառով հենց Խոմենեյի իրահանգով Իսրայելում սկսեցին ահաբեկչական հարձակումներ իրականացնել՝ փորձելով դրդել Իսրայելին լուրջ ռազմական քայլերի գնալ²⁵։

Իրաքում սիրիա-իրանական ազդեցության մասին է վկայում նաև ԱՄՆ-ում ստեղծված Բեյքեր-Համիլթոն հատուկ հանձնաժողովը։ Այն պահան-

²⁰ Նույն տեղում, էջ 23։

²¹ Նույն տեղում, էջ 22։

²² Նույն տեղում, էջ 24։

²³ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., p. 42.

²⁴ Евгений Примаков, Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами, Москва, 2016г, 415стр., стр. 321. <http://top-news.am/7/4/news/67955.html> (02/10/2016)

²⁵ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., p. 43.

ջեց հարաբերությունների անհապաղ կարգավորում Սիրիայի ու Իրանի հետ: Նրանց միջոցով էր միայն հնարավոր դիտվում իրավիճակի բարելավումը Իրաքում²⁶:

Պատերազմի ավարտից հետո ԱՄՆ-ը փորձեց արաբական երկրներից ստեղծել հակաիրանական կոալիցիա: Սակայն արաբական ոչ բոլոր երկրների համար էր Իրանը հավասարապես վտանգ ներկայացնում: Սաուդյան Արաբիան իր հերթին փորձեց վերահսկողություն հաստատել Ծոցի արաբական միապետությունների նկատմամբ: Դա առաջ բերեց սաուդների մենիշխանության մշտական մրցակից Եգիպտոսի հակազդեցությունը²⁷:

Արաբական միապետերն այնուհետև սկսեցին շահարկել Իրաքում տիրող քաոսային իրավիճակը՝ իրենց վարչակարգերի դերը բարձրացնելու համար: Բահրեյնի ղեկավար շրջանակներում հայտարարվեց, որ առանց «իշխող դինաստիայի (ալ-Խալիֆաների) երկիրը կնմանվի Իրաքին»²⁸:

Պատերազմի ավարտից հետո ակտիվացան ահաբեկչական հարձակումներն ինչպես Հորդանանում, այնպես էլ Սաուդյան Արաբիայում՝ ի պատասխան պատերազմի ընթացքում ԱՄՆ-ին ցուցաբերած աջակցության²⁹:

2004թ.-ից ԱՄՆ-ը և ՄԱԿ-ը սկսեցին քննարկել Իրաքում Հաշիմյան դինաստիայի վարականգնման գաղափարը: Այդ գաղափարն առաջ քաշեցին Ալժիրի արտաքին գործերի նախարար ու ՄԱԿ-ում Իրաքի հարցերով հանձ-

²⁶ Евгений Примаков, նշվ. աշխ., стр. 341.

²⁷ Gaballah Khalifa, “Experts: Iran Mapping the Future of the Region Together with Saudi Arabia in the Absence of an Egyptian Role,” Al-Misri Al-Yawm (in Arabic), March 9, 2007., p.4. <https://books.google.am/books?id=i3LAlfW7DIC&pg=PA167&dq=Gaballah+Khalifa+%2B+March+9,+2007&hl=hy&sa=X&ved=0ahUKEwizubuzuvQAhWBmhQKHSh7DxAQ6AEIjAB#v=onepage&q=Gaballah%20Khalifa%20%2B%20March%209%2C%202007&f=false> (11/12/2016) Dalia Dassa Kaye; Frederic M. Wehrey, “A Nuclear Iran: the Reactions of Neighbors,” Survival: Global Politics and Strategy Summer 2007, pp. 111–128. Vol. 49.

²⁸ Interview with Bahraini government official, Manama, Bahrain, November 2006. https://books.google.am/books?id=N71kAgAAQBAJ&pg=PA234&lpg=PA234&dq=Interview+with+Bahraini+government+official+%2B+Manama+%2B+Bahrain+%2B+November+2006&source=bl&ots=l8MG5Y3xE_&sig=7QRi5RjfljVfKj-Or8m7n-iok&hl=hy&sa=X&ved=0ahUKEwjXwp7Hz-vQAhWHzxQKHR0zAxAQ6AEIGzAA#v=onepage&q=Interview%20with%20Bahraini%20government%20official%20%2B%20Manama%20%2B%20Bahrain%20%2B%20November%202006&f=false (11/12/2016).

²⁹ Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., էջ 526:

Frederic Wehrey, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, Robert A. Guffey. նշվ. աշխ., էջ 7:

նակատար Լախդար ալ-Իբրահիմին և Արաբական լիգայի գլխավոր քարտուղար եգիպտացի Ամր Մուսան³⁰:

Հետագայում արաբական մի շարք երկրներ ձևականորեն սկսեցին իրաքամետ քաղաքականություն իրականացնել: 2005 թ. փետրվարի 15-ին Քուվեյթում տեղի ունեցավ Իրաքի սահմանակից երկրների ներկայացուցիչների հանդիպում: Հանդիպման արդյունքում պահանջվեց կոալիցիոն ուժերի դուրսբերում Իրաքից³¹:

Պատերազմից հետո ստեղծված Իրաքյան կառավարական խորհուրդը (ժամանակավոր կառավարություն) 2003 թ. վերջին մի քանի անգամ պատվիրակություն ուղարկեց ԱՄԷ: Շեյխ Ջայեդը հավաստիացրեց Խորհրդի նախագահ Իբրահիմ Ալ Ջաաֆարիին, որ կարող է ազդել Բաղդադի նկատմամբ ԱՄՆ-ի վարած քաղաքականության վրա³²:

2003 թ. իրաքյան պատերազմի արդյունքում խախտվեց ուժերի հարաբերակցությունը տարածաշրջանում: Սուննի-շիա հարաբերություններում նոր տեղաշարժեր եղան: Իրանը սկսեց միջամտել նույնիսկ այնպիսի ավանդական միջարաբական խնդրի, ինչպիսին է Պաղեստինի հիմնախնդիրը³³: Մինչև 2003 թ. պատերազմը տարածաշրջանում ուժերի հարաբերակցության պահպանմանը մշտապես մասնակցում էին արաբական երկրներ: Պատերազմից հետո այլևս արաբական երկրները կորցրին իրենց երբեմնի ազդեցությունը տարածաշրջանում՝ տեղը զիջելով միջազգային ուժերին, Իրանին ու որոշակիորեն նաև Թուրքիային: Իրաքի հեռացումով խաղաղաշտից Իրանը հնարավորություն ստացավ ուղղակիորեն միջամտելու Լիբանանում ու Գազայում տեղի ունեցող իրադարձություններին:

ԱՄՆ-ի դերը տարածաշրջանում խաղաղության հաստատման հարցերում բավականին թուլացավ: Արաբական պետությունները սկսեցին խաղաղության հաստատման ինքնուրույն փորձեր կատարել: Գազայում հրադադարի պահպանման հարցում մեծացավ Եգիպտոսի, Ֆաթիի ու Համասի միջև հաշտեցման հարցերում՝ Եմենի, իսկ Լիբանանում՝ Կատարի ազդեցությունը³⁴:

³⁰ **Nemir Kirdar**, *Saving Iraq. Rebuilding a Broken Nation*, London, 2009, p.221.

Yossef Bodansky, նշվ. աշխ., էջ 527:

³¹ **Frederick M. Wehrey**, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, and Robert A. Guffey, նշվ. աշխ.:

³² United Arab Emirates Yearbook 2004, Abu Dhabi, 319pages, p. 68.

³³ **Евгений Примаков**, նշվ. աշխ., стр. 343.

³⁴ **Youssef Bassil**, նշվ. աշխ., p. 29-47.

Իրաքյան շուրջ 2մլն փախստականների ներկայությունը Սիրիայում ու Հորդանանում առաջ բերեց լուրջ սոցիալ-տնտեսական ճգնաժամ: Օրինակ՝ 2005 թ. Ամմանում տեղի ունեցած ահաբեկչության կազմակերպիչներ հայտարարվեցին իրաքյան մի շարք փախստականներ³⁵:

2008 թ. մարտին Մարոկկոյում, Եգիպտոսում, Հորդանանում, Լիբանանում, Սաուդյան Արաբիայում ու ԱՄԷ-ում անցկացվեցին հարցումներ: Դրանց արդյունքում արաբների 81%-ը կարծիք հայտնեց, որ Իրաքի արաբների վիճակը շատ ավելի է վատացել ամերիկյան օկուպացիայից հետո: Արաբների 42%-ը իրաքյան պատերազմի հետևանք էր համարում ուշադրության շեղումը պաղեստինյան հիմնախնդրից³⁶:

Արաբների վերաբերմունքն իրաքյան պատերազմին կարելի է բաժանել երկու մասի՝ կառավարության ու ժողովրդի: 1991 թ. Ծոցի պատերազմից հետո նավթով հարուստ արաբական երկրներում մեծացել էր ամերիկյան ազդեցությունը ռազմական ու տնտեսական առումներով: Իհարկե, արաբական երկրները ևս օգուտ էին ստանում նման հարաբերություններից՝ ստանալով քաղաքական աջակցություն ու տնտեսական օգնություն (Արժույթի միջազգային հիմնադրամում ԱՄՆ-ի ունեցած ազդեցության շնորհիվ): Նավթով հարուստ արաբական երկրները հիմնականում կողմնակից էին ամերիկյան ռազմական արշավին, սակայն չէին կարող իրենց տեսակետը բացահայտ հայտարարել: Չնայած Սադդամ Հուսեյնի հետ ունեցած հակասություններին՝ վարչակարգի փոփոխության գաղափարը վախճեցնում էր մյուս արաբական երկրներին: Արաբական լիգայի՝ 2003 թ. մայիսի 1-ի գագաթնաժողովում արաբական երկրները որևէ ընդհանուր հայտարարի չեկան: Ամերիկյան օկուպացիայի պայմաններում արաբական երկրներն այդպես էլ միակարծիք չեղան Իրաքից եկող սպառնալիքների ու պատերազմին դեմ լինելու հարցերի շուրջ: Ծոցի արաբական միապետությունները փաստացի վայելում էին ամերիկյան ռազմական աջակցությունը, Եգիպտոսը տարեկան շուրջ 200մլն ամերիկյան

Frederick M. Wehrey, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, and Robert A. Guffey, նշվ. աշխ., p. 216.

³⁵ **Frederic Wehrey**, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, Robert A. Guffey. նշվ. աշխ., p. 41.

Nemir Kirdar, նշվ. աշխ., p. 265.

Youssef Bassil, նշվ. աշխ., p. 29-47.

³⁶ 2008 Annual Arab Public Opinion Poll, Survey of the Anwar Sadat Chair for Peace and Development at the University of Maryland, http://www.brookings.edu/~media/events/2008/4/14%20middle%20east/0414_middle_east_telhami/.

դոլլարի վարկ ու օգնություն էր ստանում ԱՄՆ-ից³⁷, Հորդանանը 1991 թ. հետո չէր պատրաստվում կրկին հակադրվել ԱՄՆ-ին, Ալժիրի ռազմական վարչակարգը ստանում էր ամերիկյան աջակցություն իր գոյության պահպանման համար³⁸, Քադդաֆին ուղիներ էր փնտրում Արևմուտքի հետ հարաբերությունները սերտացնելու համար և այլն: Լրիվ հակառակ իրավիճակում էր հայտնվել Սիրիան³⁹: Դամասկոսում հասկանում էին, որ Մերձավոր Արևելքը վերափոխելու ամերիկյան հայտարարությունները վաղ թե ուշ ուղղվելու են Սիրիայի դեմ:

Որպես եզրակացություն կարելի է նշել, որ արաբական աշխարհում գերիշխող տարածայնությունները ևս մեկ անգամ ցույց տվեցին աշխարհին, որ արաբական երկրները չեն կարող ինքնուրույն լուծել առաջացած խնդիրները, ինչպես դա եղավ Պաղեստինում և շարունակվեց Իրաքում: Իրաքյան պատերազմը հանգեցրեց արաբական աշխարհի մասնատմանն ու թուլացմանը⁴⁰: 2003 թ. իրաքյան պատերազմը խախտեց տարածաշրջանում ուժերի հավասարակշռությունը, ու Մերձավոր Արևելքում ռազմաքաղաքական նոր իրավիճակ ստեղծվեց: Այդ պատերազմը հանգեցրեց արաբական աշխարհի մասնատմանն ու թուլացմանը⁴¹: Դրա արդյունքում ուժեղացան հարևան վարչակարգերը, սակայն ոչ պետությունները⁴²:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Yossef Bodansky. The Secret History of the Iraq war. USA. 2004. 570 pages.
2. United Arab Emirates Yearbook 2004, Abu Dhabi, 319pages

³⁷ <http://www.csmonitor.com/2004/0412/p07s01-wome.html> (20/01/2017).

³⁸ https://en.wikipedia.org/wiki/Algeria%E2%80%93United_States_relations (20/01/2017).

³⁹ **Raymond Hinnebusch**, The Iraq War and International Relations: Implications for Small States, Cambridge Review of International Relations, University of St Andrews, Volume 19, Number 3, September 2006, pp. 452-463 https://www.st-andrews.ac.uk/media/school-of-international-relations/mecacs/workingpapers/iraq_war_ir_theory_implications_small_states.pdf (11/12/2016).

⁴⁰ **Ռուբեն Կարապետյան**, Սիրիայի տեղն ու դերը արաբ-իսրայելական հակամարտությունում (1946-2000 թթ.), Կահիրե, 2008 թ., 352 էջ, էջ 287:

⁴¹ **Ռուբեն Կարապետյան**, նշվ. աշխ., էջ 287:

⁴² **Frederic Wehrey**, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, Robert A. Guffey, The Iraq Effect. The Middle East after the Iraq War, USA, 2010, 187 pages, p. 101.

3. Curtis R. Ryan, "Jordan First": Jordan's Inter-Arab Relations and Foreign Policy under King Abdullah 2nd, Institute of Arab studies, Arab Studies Quarterly , Vol. 26, No. 3, 2004, pp. 43-62
4. Frederic Wehrey, Dalia Dassa Kaye, Jessica Watkins, Jeffrey Martini, Robert A. Guffey. The Iraq Effect. The Middle East After The Iraq War. USA. 2010. 187pages
5. Youssef Bassil, The 2003 Iraq War: Operations, Causes and Consequences, Beirut, Lebanon, (JHSS), IOSR Journal of Humanities and Social Science Volume 4, Issue 5 (Nov. - Dec. 2012), PP 29-47 Connie Veillette, "CRS Report for Congress", 10 February 2005.
6. Gaballah, Khalifa, "Experts: Iran Mapping The Future of the Region Together with Saudi Arabia in the Absence of an Egyptian Role," Al-Misri Al-Yawm (in Arabic), March 9, 2007
7. Nemir Kirdar. Saving Iraq. Rebuilding a Broken Nation. London. 2009. 294 pages.
8. al-Shaiji, 'Abdullah Khalifa, "al-'Iraq wa Amn Mintaqat al-Khalij al-'Arabi: Tada'iyat al-Wadh'a al-Amni fi al-'Iraq 'ala Majlis al-Ta'awin al-Khaliji [Iraq and the Security of the Arab Gulf Region: Consequences of the Security Situation in Iraq on the Gulf Cooperation Council States]," Arab Journal of Political Science (in Arabic), No. 18, Spring 2008
9. Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael, "The Gulf War and the New World Order", University Press of Florida, International Relations of the Middle East, 1994, 593 pages, Kamel S. Abu Jaber, "Jordan and the Gulf War" pp. 366-382
10. Phyllis Bennis and Michel Moushabeck "Beyond the Storm: A Gulf Crisis Reader" (Edinburgh: Canongate, 1992) pp.228-240
11. Raymond Hinnebusch, The Iraq War and International Relations: Implications for Small States, Cambridge Review of International Relations, University of St Andrews, Volume 19, Number 3, September 2006
12. Евгений Примаков. Конфиденциально: Ближний Восток на сцене и за кулисами. Москва. 2006г. 415 стр
13. Ахмед Али Нур Сахаб. Война в Ираке: Основные причины и предпосылки. Ученые записки УО «ВГУ им. П.М. Машерова» Том 9. 210 стр
14. Նիկոլայ Հովհաննիսյան, Արաբական երկրների պատմություն, 3-րդ հատոր, 839 էջ:
15. Ռուբեն Կարապետյան, Սիրիայի տեղն ու դերը արաբ-իսրայելական հակամարտությունում (1946-2000 թթ.), Կահիրե, 2008 թ., 352 էջ:
16. Interview with Bahraini government official, Manama, Bahrain, November 2006. https://books.google.am/books?id=N71kAgAAQBAJ&pg=PA234&lpg=PA234&dq=Interview+with+Bahraini+government+official+%2B+Manama+%2B+Bahrain+%2B+November+2006&source=bl&ots=l8MG5Y3xE_&sig=7QRi5RjfljVfKkj-0r8m7n-iok&hl=hy&sa=X&ved=0ahUKEwjXwp7Hz-vQAhWHZxQKHR0zAxAQ6AEIGzAA#v=onepage&q=Interview%20with%20Bahraini%20government%20official%20%2B%20Manama%20%2B%20Bahrain%20%2B%20November%202006&f=false (11/12/2016)
17. <http://www.wnd.com/2002/07/14450/> (11/12/2016)

МЕЖАРАБСКИЕ РАЗНОГЛАСИЯ В ПЕРИОД ВОЙНЫ В ИРАКЕ (2003г.)

АНДРАНИК АРАКЕЛЯН

Иракская война, или Третья война в Персидском заливе, длилась с 20 марта 2003 по 15 декабря 2011 года. Военный конфликт начался с вторжения американских и союзных сил в Ирак с целью свержения режима Саддама Хусейна. Арабские государства не сумели скоординировать свои действия ни до начала, ни в течение войны. Некоторые из них даже поддерживали союзные войска. Так, Катар и Кувейт дали разрешение на базирование американских войск на своих территориях. Кувейт был включен в число 48-и союзных государств против Ирака. К моменту вторжения США в Ирак военно-политическая обстановка в районе Персидского залива постоянно обострялась. Межгосударственные, межэтнические и межконфессиональные противоречия, внутривнутриполитическая обостренность в ряде стран, милитаризация, активная деятельность исламских фундаменталистов, различного рода экстремистских организаций и группировок создавали обстановку повышенной конфликтности, что, в свою очередь, создавало благоприятные условия для внешнего вмешательства.

Ключевые слова – межарабские различия, Саддам Хусейн, Ближний Восток, анти-иракская коалиция, Хосни Мубарак, король Фахд, Абдулла 2ой, Башар Асад, Шейх Заид, отсутствие единства, нарушение баланса сил.

INTER-ARAB DISAGREEMENTS ON IRAQ WAR (2003)

ANDRANIK ARAKELYAN

The Iraq War, or the Third Gulf War, began on March 20, 2003, with the military invasion of Iraq by the United States of America and its allies to put an end to the Baath Party of Saddam Hussein, the fifth President of Iraq and a prominent leader of the Baath party in the Iraqi region. It lasted through December 15, 2011. The main cause of the war was the Global War on Terrorism, declared by George W. Bush in response to the September 11 attacks. The war proved to be brutal and severe for both parties, as it resulted in the defeat of the Iraqi army and the overthrow and execution of Saddam Hussein, let alone the thousands of casualties

and the expenditure of billions of dollars. This paper discusses the lack of trust and the conflicting interests between the Arab states. The latter's inability to coordinate their actions entailed irretrievable consequences.

Key words – inter-Arab disagreements, Saddam Hussein, Middle East, the anti-Iraqi coalition, Hosni Mubarak, King Fahd, King Abdullah II, Bashar Assad, Sheikh Zayed, lack of unity, power balance.